
บทสำรวจการศึกษาความขัดแย้ง
และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรอบทศวรรษ
(พ.ศ. 2547-2557)

ชาเกียรติ พิทักษ์คุมพวา

สถาบันสันติศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ความนำ

สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาความมั่นคงของรัฐไทยมายาวนาน นับตั้งแต่มีการผนวกดินแดนปาตานีที่เคยเป็นรัฐอิสระ เรื่อยมาถึงการรวมศูนย์อำนาจของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการต่อต้านและการใช้ความรุนแรงมาโดยตลอด คำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในงานวิชาการที่ศึกษาปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ พอสรุปสาเหตุได้ว่า ความรุนแรงเกิดขึ้นจากสำนักทางประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และศาสนาของชาวมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ แปรแยกไปจากสังคมวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้ระดับความเข้มข้นและปริมาณของความรุนแรงที่เกิดขึ้นแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา

หลังเหตุการณ์ปล้นปืนจากค่ายปิเหล็ง อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ความรุนแรงในพื้นที่ภาคใต้กลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง เพราะเหตุการณ์ครั้งนี้ผู้ก่อการมุ่งโจมตีเป้าหมายแข็ง และในช่วงเดือนเดียวกันมีการลอบทำร้ายพระสงฆ์ขณะกำลังเดินบิณฑบาตในช่วงเช้า ในแง่ของพื้นที่ ความรุนแรงและการปะทะต่อสู้ย้ายจากเทือกเขามาสู่เมือง และยังมีมีการใช้ระเบิดที่มีความซับซ้อนกว่าในอดีต ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความรุนแรงที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตได้พอสมควร หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาภาคเอกชนทุ่มงบประมาณมหาศาลเพื่อศึกษาปัญหาความไม่สงบในมิติต่างๆ ผลที่ตามมาก็คือ ความเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ภาคใต้ อย่างไรก็ดีไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน มีงานวิจัยที่พยายามอธิบายสาเหตุและแนวทางการแก้ไขปัญหาท่ามกลางปัญหาความไม่สงบที่เข้มข้นและทวีความรุนแรงทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ จนดูราวกับว่าสังคมไทยยังขาดแคลนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งที่ในความเป็นจริงก่อนเกิดเหตุการณ์นี้ พ.ศ. 2547 มีงานศึกษาเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ไม่น้อย (ดู แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง 2551)

งานศึกษาวรรณกรรมของ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง (2552) ที่เปรียบเทียบวรรณกรรมในช่วงก่อนเหตุการณ์ (พ.ศ. 2521-2546) กับช่วง พ.ศ. 2547-2550 พบว่า ในสี่ปีที่ผ่านมางานวิจัยที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความไม่สงบมากกว่าเมื่อ พ.ศ. 2516-2546 โดยภาพรวมของวรรณกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ วรรณกรรมที่ศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ วรรณกรรมที่ศึกษาและนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อย่างไรก็ตาม ในข้อสรุปของแพร แม้ว่าปริมาณงานศึกษาวิจัยในประเด็นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่ก็ยังมีองค์ความรู้ที่ขาดหายไปอีกไม่น้อยที่ต้องการการค้นคว้าเพิ่มเติม

งานสำรวจวรรณกรรมข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการขาดแคลนองค์ความรู้อีกจำนวนไม่น้อย แม้ปริมาณของงานศึกษาจะเพิ่มขึ้นก็ตาม และดูเหมือนว่างานศึกษาในทางมานุษยวิทยามีอยู่ไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงต้องการทบทวนและสังเคราะห์ภูมิทัศน์องค์ความรู้ว่าด้วยเรื่องของการจัดการ/แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากงานวิจัยและ/หรือวิทยานิพนธ์ทางวิชาการภายใต้กรอบการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา (participatory observation) หรืออย่างน้อยที่เป็นการศึกษาที่ใช้การวิธีสัมภาษณ์ในภาคสนามในรอบ 10 ปี (พ.ศ. 2547-2557) ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจว่างานวิจัยเชิงมานุษยวิทยาที่มีอยู่ในปัจจุบันช่วยให้เข้าใจความซับซ้อนของสถานการณ์ได้มากน้อยเพียงใด ถูกลำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวนโยบายแก้ไข ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มากน้อยเพียงใด

ปัญหาความมั่นคงกับจุดเริ่มต้นการศึกษาความขัดแย้ง ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ทั้งนี้ในการสำรวจวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2547-2557 ผู้เขียนจำเป็นต้องย้อนกลับไปสำรวจงานศึกษาความขัดแย้งที่ยังคงเป็นรากฐานของการศึกษาวิจัยความขัดแย้งในช่วงหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงหลัง พ.ศ. 2547 งานวิจัยเหล่านั้นยังคงถูกนำมาอ้างอิงในปัจจุบัน อีกทั้งการย้อนกลับไปสำรวจวรรณกรรมที่ศึกษาความขัดแย้งอาจจะช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือความคงที่ของการใช้กรอบวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการยกเลิกระบบเทศาภิบาลมาเป็นการปกครองส่วนภูมิภาค หัวเมืองมลายูทั้งเจ็ดในอดีตถูกเปลี่ยนเป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความไม่พอใจของบรรดาเจ้าเมืองมลายูเดิมมีอยู่ตลอดจนถึงช่วง พ.ศ. 2490 จึงเกิดขบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องของชาวมลายูอย่างเป็นรูปธรรมโดยการนำของชนชั้นมลายูเดิม ขบวนการชาตินิยมมลายูมีเป้าหมายชัดเจนที่จะเป็นอิสระจากการปกครองของไทย นับแต่นั้นมาความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงถูกมองว่าเป็นปัญหาความมั่นคง (มารค ตามไท และสมเกียรติ บุญชู 2551) ที่ไม่อาจมองข้าม

แม้จะเป็นปัญหาความไม่สงบที่รัฐมองว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศมานานับตั้งแต่เกิดการต่อต้านจากขบวนการกู้เอกราชปาตานี แต่รัฐบาลไทยให้ความสนใจและเริ่มกำหนดนโยบายความมั่นคงที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ในช่วง พ.ศ. 2502-2509 จากข้อมูลของ ปิยนาด บุนนาค (อ้างใน มารค ตามไท และสมเกียรติ บุญชู 2551, 65) ที่ระบุคำสัมภาษณ์อดีตรองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติว่าระหว่าง พ.ศ. 2502-2509 เป็นช่วงที่ไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ เพราะใน พ.ศ. 2502 รัฐบาลเพิ่งมีพระราชบัญญัติสภาความมั่นคงแห่งชาติ ต่อมาใน พ.ศ. 2505 มีการตั้งสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นองค์การรองรับการทำงานแนวนโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน พ.ศ. 2507 จึงมี

นโยบายความมั่นคงที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ คือ กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทยด้านการก่อการร้าย

ใน พ.ศ. 2509 มีนโยบายความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2 เรื่อง ล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา นโยบายฉบับแรก เป็นนโยบายที่เกี่ยวกับ “ปอเนาะ” ใจความสำคัญคือ การห้ามไม่ให้มีการจัดตั้งปอเนาะใหม่ขึ้นมา ส่วนที่มีอยู่แล้วให้ขออนุญาตและจดทะเบียนภายใน 6 เดือน แล้วแปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลาม ส่วนนโยบายฉบับที่สอง เป็นนโยบายเรื่อง “คนไทยอิสลามใน 4 จังหวัดภาคใต้ นิยมออกไปเรียนที่เจดดาห์หรือไคโรมากยิ่งขึ้น” ซึ่งเป็นลักษณะของการเฝ้าดูปรากฏการณ์และวางหลักเกณฑ์ให้เหมาะสมเท่านั้น (มารค ตามไท และ สมเกียรติ บุญชู 2551, 67)

หากนับเอา พ.ศ. 2509 เป็นหมุดหมายของการกำหนดนโยบายความมั่นคง จังหวัดภาคใต้ที่สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย คำถามตามมาคือ แวดวงวิชาการให้ความสนใจกับ ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเวลาใด ทั้งนี้ เพราะนโยบายสาธารณะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในวงกว้าง นโยบายสาธารณะ ที่ดีควรได้รับการสนับสนุนข้อมูลในทางวิชาการ ในกรณีของนโยบายความมั่นคงใน ภาคใต้ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่านโยบายความมั่นคงในภาคใต้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับงานศึกษาทางวิชาการมากน้อยเพียงใด

จากการสำรวจการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่างานของ โทมัส เอ็ม. เฟรเซอร์ (Thomas M. Fraser) เรื่อง *Rusembilan: A Malay fishing village in Southern Thailand* เป็นงานชิ้นแรก ที่พยายามศึกษาวิถีชีวิต เศรษฐกิจ ประเพณีความเชื่อ และวัฒนธรรมของ ชาวประมงในหมู่บ้านรูสะมิแลอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีการแบบชาติพันธุ์ นิพนธ์เล่าถึงวิถีชีวิตของชาวประมงมลายูมุสลิมที่อยู่ภายใต้การปกครองของไทย

ทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นหลัก ตลอดทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐที่พบในชีวิตประจำวัน (Fraser 1962)

เหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ไม่เคยมอดดับ ใน พ.ศ. 2518 เกิดเหตุการณ์ประท้วงครั้งสำคัญในจังหวัดปัตตานี ประชาชนจำนวนมากแสดงพลังเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาล หลังเหตุการณ์นี้เริ่มมีงานจากนักวิชาการไทยที่ศึกษาปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น งานของอารง สุทธศาสตร์ เรื่อง *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้* (อารง สุทธศาสตร์ 2519) นันทวรรณ ภูสว่าง เรื่อง *ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดภาคใต้* (นันทวรรณ ภูสว่าง 2521) สุรินทร์ พิศสุวรรณ เรื่อง *Islam and Malay Nationalism: A case study of Malay Muslims of Southern Thailand* (Pitsuwan 1982, 1985) พนมพร อนุรักษ์ เรื่อง *Political Integration Policy in Thailand: The case of the Malay Muslim minority* (Anurugsa 1984) งานศึกษากลุ่มนี้เป็นงานในทางรัฐศาสตร์ที่พยายามให้คำอธิบายความแตกต่างทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ของประชาชนในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่เหล่านี้

เหตุที่งานศึกษาวิจัยทางด้านรัฐศาสตร์ให้ความสนใจกับประเด็นทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ ผู้เขียนมองว่ามีความสัมพันธ์กับแนวนโยบายการแก้ไขปัญหาของรัฐ เพราะหลังจากมีนโยบายความมั่นคงที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบนโยบายมองว่าความแตกต่างทางศาสนา และการศึกษาเป็นเหตุผลสำคัญของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ นโยบายมุ่งจัดระเบียบสถาบันปอเนาะเป็นกรณีที่ชัดเจนของความหวาดระแวงของรัฐที่มีต่อการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ นอกจากนี้ การที่ประชาชนในพื้นที่พูดสื่อสารด้วยภาษามลายูเป็นส่วนใหญ่ ก็เป็นผลให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน ความแตกต่างทางชาติพันธุ์เป็น

ปัญหาที่รัฐไทยทุ่มงบประมาณจำนวนมากมหาศาลเพื่อส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาไทยให้กับประชาชนในพื้นที่ผ่านสถาบันการศึกษาของรัฐ

นอกจากนี้ หากพิจารณาบริบทของเหตุการณ์ในช่วงปลายทศวรรษ 2510 มีเหตุการณ์ประท้วงครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2518 บริเวณหน้ามัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี อันเป็นผลมาจากการเสียชีวิต 5 ศพของชาวบ้าน ณ สะพานกอดอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งคนในพื้นที่เชื่อว่าเกิดจากฝีมือของนาวิกโยธิน เหตุการณ์ดังกล่าวเพิ่มบาดแผล/ความทรงจำถึงความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐตั้งที่งานศึกษาของอารง สุทธาศาสน์ (2519) ได้แจกแจงรายละเอียดของเหตุการณ์ไว้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในช่วงเวลานี้งานศึกษาทางรัฐศาสตร์ที่ศึกษาโดยนักวิชาการทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมจึงมุ่งอธิบายความแตกต่างทั้งในทางศาสนา ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาในสาขาวิชาต่างๆ ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เช่น งานของ เสนีย์ หมัดหมาน (Saynee Mudmarn) เรื่อง *Language Use and Loyalty among the Muslim Malay of Southern Thailand* (Mudmarn 1988) หรือ งานด้านการศึกษาของ อุทัย ดุลยเกษม เรื่อง *Education and Ethnic Nationalism: A study of the Muslim Malays in Southern Siam* (Dulyakasem 1981) พยายามที่จะอธิบายความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านมุมมองด้านมนุษยศาสตร์และการศึกษา แต่ก็ดูเหมือนว่ากรอบการวิเคราะห์ที่ใช้ไม่แตกต่างจากแนวทางการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มากนัก

สำหรับงานมานุษยวิทยาหลังจากงานศึกษาของเฟรเซอร์แล้ว ก็มีงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ เรื่อง “The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A case of Thai Muslims (the Malay-speaking Group) in Southern Thailand” (Prachuabmoh 1980) ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของผู้หญิงมุสลิมในการดำรงรักษา

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านบทบาทของการเป็นแม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และบทบาทของตนเองในการใช้ภาษาและการแต่งกาย ชาวไทยมุสลิมที่พูดภาษามลายูนั้นพยายามธำรงชาติพันธุ์ผ่านการรับรู้ประวัติศาสตร์ครอบครัว ชุมชน ศาสนา และการศึกษา ในการศึกษานี้ ฉวีวรรณอธิบายว่าอัตลักษณ์มลายูมุสลิมมีลักษณะสามประการ คือ ศาสนาอิสลาม ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับปาตานี และภาษามลายู ดังนั้น คนมลายู หรือ “ออแกนายู” จึงหมายถึง คนมลายูมุสลิม ในแง่นี้ชาติพันธุ์และศาสนาเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจแยกจากกันได้ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์กับชาวไทย

ในช่วง พ.ศ. 2527 โครงการวิจัยเรื่องสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีงานวิจัย 2 ชิ้น ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ งานเขียนของสุรินทร์ พิศสุวรรณ เรื่อง *สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน: เจ็อนไซทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้* (สุรินทร์ พิศสุวรรณ 2527) และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เรื่อง *อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519-2524* (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2527) งานของสุรินทร์ พยายามอธิบายปัญหาการปรับตัวของชาวมลายูมุสลิม ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยที่จำเป็นต้องแสดงความจงรักภักดี ในกรณีนี้ความยุ่งยากที่เกิดขึ้น คือ ประเทศไทยที่มีจักรวาลทัศน์แบบพุทธที่เรียกร้องความจงรักภักดีจากคนกลุ่มน้อยที่มีศาสนา เฟอร์ันด์ และสิ่งผูกพันขั้นพื้นฐานแตกต่างกัน ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งเพราะรัฐพยายามที่จะสลายความแตกต่าง ในขณะที่คนกลุ่มน้อยก็พยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่ม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน ในขณะที่งานของชัยวัฒน์อธิบายถึงเหตุการณ์ความรุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2519 - 2524 ว่าปัญหาข้างต้นเป็นเพียง “ภาพปรากฏของความซับซ้อนเชิงโครงสร้างซึ่งเอื้อต่อความขัดแย้ง ความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมกับรัฐเป็นผลของความอยู่ดีชั่วร้ายทางสังคมและความยากจน ใน

แม้ปัญหาคาใจได้มีได้ต่างจากปัญหาชนบทในอีสานแต่อย่างไร หากความขัดแย้งนี้ถูกทำให้เข้มข้นขึ้นเพราะความแตกต่างทางศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ และพลังแห่งประวัติศาสตร์” น่าสังเกตว่า ชัยวัฒน์มองว่าปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่แตกต่างไปจากปัญหาสังคมในภูมิภาคอื่นของไทย ที่เกิดจากความอยุติธรรมและโครงสร้างที่เอื้อต่อความขัดแย้ง หากปัญหาคาใจมีความแตกต่างทางศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีความเด่นชัดขึ้น

ช่วงเวลาใกล้เคียงกัน พ.ศ. 2528 มิ่งานของวันกาเดร์ เจ๊ะมาน (Wan Kadir Che Man) เรื่อง “Muslim Elites and Politics in Southern Thailand” (Che Man 1983) ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ณ มหาวิทยาลัยชายนัประเทศมาเลเซีย งานศึกษานี้วิเคราะห์บทบาทของชนชั้นนำมลายูที่มีต่อการเมืองการปกครองในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งของปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เขาเสนอว่าหากการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นนำมลายูได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ปัญหาความไม่สงบอาจคลี่คลายลงได้

ในช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา ปรากฏการณ์ความรุนแรงมีแนวโน้มลดลง จำนวนสถานการณ์ในช่วง พ.ศ. 2531-2546 เหตุการณ์ความไม่สงบเกิดเป็นจำนวนน้อย ใน พ.ศ. 2542 เป็นปีที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นสูงสุดจำนวน 139 ครั้ง ขณะที่ปี 2533 ไม่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นแม้แต่ครั้งเดียว (แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง 2552, 73) งานของ สุริยะ สะนิวา (Suria Saniwa bin Wan Mahmood) เรื่อง “De-radicalization of Minority Dissent: A case study of the Malay-Muslim movement in Southern Thailand, 1980-1994” พยายามอธิบายสาเหตุที่ขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยมลายูมุสลิมเปลี่ยนแปลงจากขบวนการแบบสุดโต่งเข้มข้น (radical) มาเป็นขบวนการชนกลุ่มน้อยแบบสายกลาง (moderate) จากการเก็บข้อมูลในรอบ 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2523-2537 เขาอธิบายว่ามีสาเหตุหลักคือ ความเป็นประชาธิปไตยของระบบการเมืองไทยที่ให้สิทธิเสรีภาพมากขึ้น สภาพ

ความเป็นอยู่ของชาวมลายูมุสลิมดีขึ้นกว่าเดิม และการปฏิสัมพันธ์กันด้วย
ชั้นดีธรรมมีมากขึ้นกว่าเดิม (Mahmood 1996)

ในขณะเดียวกัน งานของแอนดรูว์ คอร์นิช (Andrew Cornish) เรื่อง *Whose Place is this?: Malay rubber producers and Thai government officials in Yala* ซึ่งพัฒนามาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย เผยให้เห็นความขัดแย้งระหว่างชาวสวนยางพารามลายูมุสลิมใน
ยะลา กับข้าราชการไทยในพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับชนบทและความพยายามของ
ฝ่ายราชการไทยที่พยายามจะเข้าควบคุมชีวิตทางสังคมของคนในชนบท เขาพบว่าใน
ช่วงเวลานี้การต่อสู้ของขบวนการแบ่งแยกดินแดนอาจจะไม่ใช่รูปแบบที่ชาวบ้านให้
ความสนใจนัก ตรงกันข้ามการต่อต้านการครอบงำของชาวบ้านที่มีต่อรัฐปรากฏอยู่ใน
รูปพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของพวกเขา ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจและทางสังคมวัฒนธรรมในภาคใต้นั่นเอง (Cornish 1997)

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาเชิงมานุษยวิทยาของ ซาโรจา เดวี โดไรราโจ (Saroja
Devi Dorairajoo) เรื่อง “No Fish In the Sea: Thai Malay tactics of negotiation in a time of scarcity” ที่สนใจการปรับตัวและการต่อรองของชาว
มลายูมุสลิมต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้เขียนศึกษา
ชุมชนบางตาวาร์ (Bang Tawar) ซึ่งเป็นชุมชนมลายู - มุสลิมในจังหวัดปัตตานี เขา
เรียกคนในชุมชนว่า “ไทยมาเลย์” ประเด็นสำคัญของการศึกษา คือ ความขัดแย้งจาก
การแย่งชิงทรัพยากรในทะเลระหว่างนายทุนประมงกับชาวประมงพื้นบ้าน นายทุน
ประมงใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่มีเทคโนโลยีสูง มีการทำลายป่าชายเลนเพื่อทำนากุ้ง
ส่งผลให้ปลาในทะเลลดน้อยลง ชาวประมงท้องถิ่นจึงจับปลาได้น้อยหรือจับไม่ได้เมื่อ
ออกทะเล โดยเฉพาะผู้ชายซึ่งมีอาชีพเดียวคือหาปลาจึงไม่ค่อยออกทะเลกันเหมือน
แต่ก่อน พวกเขาได้แต่ไปนั่งที่ร้านกาแฟพูดคุยกัน จนถูกเรียกว่า “คนขี้เกียจ” เมื่อ
ประสบปัญหาเช่นนี้ทำให้บทบาทในครอบครัวของมุสลิมเปลี่ยนแปลงไป คนมุสลิมใน

ภาคใต้เป็นคนที่ มี 2 สัญชาติ ได้แก่ สัญชาติไทย และสัญชาติมาเลเซีย จึงมีการใช้
ข้อได้เปรียบนี้เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด ชาวประมงนายใช้ความเป็นคนไทยเรียกร้องให้มี
การช่วยเหลือเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ผู้หญิงนายซึ่งเป็นแม่ค้าขายปลาที่ผู้ชายใน
ครอบครัวหามาได้ แม่ค้าเหล่านี้ใช้ความเป็นมุสลิมดึงดูดลูกค้าซึ่งต้องการซื้อปลาสดๆ
ที่ปลอดภัยจากสารฟอร์มาลิน ซึ่งเรือใหญ่ๆ ใช้ในการเก็บรักษาปลาให้อยู่ยาวนานขึ้น
ลูกค้าจะมองหาหญิงที่แต่งชุดมุสลิมซึ่งมีปลาสดๆ ไร้สารพิษ ส่วนผู้ชายที่ยังไม่แต่งงาน
ใช้ความเป็นคนไทยในการลักลอบเข้าไปทำงานตามร้าน “ต้มยำ” ในประเทศมาเลเซีย
ร้านเช่นนี้กำลังเป็นที่นิยมเพราะขายอาหารไทยฮาลาล (Dorairajoo 2002)

สำหรับงานศึกษาในเชิงรัฐศาสตร์ แม้จะมีงานที่อธิบายสาเหตุของความขัดแย้ง
อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังมีไม่มากที่ให้ความสนใจศึกษาขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อย
มลายูมุสลิมโดยตรง ในการสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ผู้เขียนพบงาน 3 ชิ้น ที่พยายาม
ศึกษาขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อยมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นการศึกษา
เชิงเปรียบเทียบกับขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มอื่น งานวิทยานิพนธ์ของ วันการ์เดร์
เจ๊ะมาน เรื่อง “Muslim Separatism: the Moros of Southern Philippines
and the Malays of Southern Thailand” (Che Man 1990) บทความของ
โรนัลด์ เจมส์ เมย์ (Ronald James May) เรื่อง “The Religious Factor in
Three Minority Movements: The Moro of The Philippines, the Malays
of Thailand, and Indonesia’s West Papuans” (May 1992) และงาน
ของ ซัยยิด เซอราจูล อิสลาม (Syed Serajul Islam) เรื่อง “The Islamic
Independence Movements in Patani of Thailand and Mindanao of
the Philippines” (Islam1998)

งานศึกษาทั้งสามชิ้นเป็นการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาความขัดแย้งที่เคยมี
เพราะเป็นการสนใจเปรียบเทียบปัญหาปาตานีกับปัญหาในทำนองเดียวกัน นั่นคือใน
กรณีของขบวนการกอบกู้เอกราชของชนกลุ่มน้อยในดินแดนอื่นๆ ว่ามีส่วนแตกต่าง
และคล้ายคลึงกันอย่างไร

ทั้งนี้ ชัยยิด เซอราจุน อิสลาม สรุปว่าเหตุผลที่ขบวนการต่อสู้ของชนกลุ่มน้อย ปาดานีไม่ประสบความสำเร็จ เพราะรัฐไทยมิได้กดขี่อย่างรุนแรง มีแนวทางของการบูรณาการผ่านการรวมขอมและการพัฒนา ในขณะที่เมย์มองว่าอัตลักษณ์ของผู้คน และขบวนการแยกดินแดนอันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ กอรปกับปัจจัยทางศาสนา และความใกล้ชิดกับมาเลเซีย ทำให้ขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ผู้เขียนเห็นว่า จะมาศึกษาเปรียบเทียบความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของปาดานีได้ดีกว่างานอื่น เพราะข้อสรุปสำคัญประการหนึ่งในงานศึกษานี้ คือ ความไม่เป็นเอกภาพของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของปาดานี ที่ทำให้การกลุ่มขบวนการต่างๆ ขาดพลังในการต่อรองกับรัฐไทยมาโดยตลอด

จากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรง ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่ปลายทศวรรษที่ 2510 จนถึงก่อน พ.ศ. 2546 โดยพิจารณาวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยที่ใช้การสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ผู้เขียนพบว่างานศึกษาปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนในช่วงนี้เป็นรากฐานของการอธิบายมูลเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้อย่างน่าสนใจ *ประการแรก* ความขัดแย้งและความรุนแรงเกี่ยวข้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามและปาดานี *ประการที่สอง* ความขัดแย้งและความรุนแรงถูกล่อเลี้ยงด้วยความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐกระทำต่อคนมลายู ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ การละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งดูจะเป็นสาเหตุหลักของความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนในพื้นที่ หรือการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มทุนกับชาวบ้าน *ประการสุดท้าย* อิทธิพลของกระแสปฏิรูปศาสนาอิสลาม (Islamization) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นทั้งแรงผลักดันให้การเคลื่อนไหวมีพลังและสร้างความชอบธรรมในการชุมนุมทางการเมือง เพราะศาสนาอิสลามเป็นส่วนของอัตลักษณ์มลายูที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

โดยสรุป ภาพรวมของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในช่วงระยะเวลานี้ ส่วนใหญ่เป็นคำอธิบายเชิงรัฐศาสตร์ที่พูดถึงสาเหตุของความขัดแย้งอันเป็นผลมาจากประเด็นทางประวัติศาสตร์และความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรืออีกนัยหนึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางการปกครองระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น ที่ผู้คนมีความต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาที่ไม่สามารถผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมความเชื่อกระแสหลัก งานวิจัยในลักษณะนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะของชุมชน หรือทำความเข้าใจวิถีชีวิตของคนหลายในฐานะผู้ที่มีส่วนได้เสียหรือได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง ทั้งที่ในความเป็นจริง การศึกษาลักษณะของชุมชนและอัตลักษณ์ของชาวมาลายู ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ศาสนาอิสลาม ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับปัตตานี และภาษามลายู ในส่วนงานศึกษาเชิงมานุษยวิทยาให้ความสนใจในมิติของอัตลักษณ์และชาติพันธุ์มากกว่าการศึกษาความขัดแย้งโดยตรง หากจะพูดถึงความขัดแย้งบ้างก็เป็นประเด็นความขัดแย้งที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์และการปรับตัว เช่น งานของแอนดรูว์ คอรันิช (Cornish 1997) หรืองานของโดไรราโจ (Dorairajoo 2002)

แม้งานศึกษาด้านมานุษยวิทยาจะไม่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งโดยตรง แต่งานศึกษาที่ว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่ควรถูกมองข้าม ทั้งนี้เพราะหากเชื่อว่าปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของการปกครองระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่มีวิถีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจ และ “รู้จัก” ผู้คนที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในประเทศย่อมส่งผลต่อการจัดการปกครองคนในพื้นที่ได้อย่างปกติสุข เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมาระดับสำคัญที่คนในพื้นที่ใช้ต่อสู้เคลื่อนไหวกับรัฐไทยมาโดยตลอดก็คือประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และความยุติธรรมนั่นเอง

งานศึกษาความขัดแย้งและความรุนแรงในช่วง พ.ศ. 2547-2557

สถานการณ์ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นใน พ.ศ. 2547 ทำให้อาณาบริเวณนี้กลับมาเป็นที่สนใจของผู้คนในสังคมไทย หากเปรียบเทียบสถิติย้อนหลังไป 10 ปี (พ.ศ. 2531-2546) มีเหตุการณ์ความรุนแรงอยู่ระดับร้อยละครึ่งต่อปี กับ พ.ศ. 2547 ที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดและสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาทั้งสิ้น 1,850 เหตุการณ์ (แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง 2552, 73) ยิ่งทำให้เห็นความเข้มข้นของสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ หากนับสถิติความรุนแรงนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547-2557 สถานการณ์ความรุนแรงมีทั้งหมดรวม 14,688 ครั้ง มีผู้เสียชีวิตรวม 6,286 คน เผลี่ยปีละ 571 คน มีผู้ได้รับบาดเจ็บรวม 11,366 คน เผลี่ยปีละ 1,033 คน (สุภาภรณ์ พันสนาชี และคณะ 2557)

เมื่อเริ่มเกิดเหตุการณ์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547) สร้างคำอธิบายความรุนแรงรอบใหม่ด้วยทฤษฎีกบฏชาวนา นิธิในฐานะนักประวัติศาสตร์ที่พยายามรื้อทลายศูนย์กลางอำนาจรัฐ ทั้งในรูปแบบของการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ในการเล่าประวัติศาสตร์และผู้กระทำการ จากศูนย์กลางมาเป็นชายขอบและจากชนชั้นนำเป็นคนสามัญธรรมดา เขาจัดแบ่งแนวทางทำความเข้าใจปัญหาความขัดแย้งออกเป็น 4 องค์ประกอบหลัก คือ *หนึ่ง* ผู้กระทำการไม่น่าจะใช่กลุ่มเคลื่อนไหวเก่า *สอง* ผู้คนตัวเล็กตัวน้อย คือตัวชูโรงหรือตัวหลักในความรุนแรง *สาม* ความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ได้มีความต้องการแบ่งแยกดินแดนเป็นตัวขับเคลื่อน ทว่าเต็มไปด้วยการกระทำที่ต่อต้านรัฐและ *สุดท้าย* ประเด็นของความคับข้องใจทางเศรษฐกิจและสังคมคือฐานรากของปัญหาความรุนแรงและการต่อต้านรัฐ แม้คำอธิบายดังกล่าวของนิธิจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความคลาดเคลื่อนอยู่พอสมควร แต่ก็พอที่จะนำมาอธิบายลักษณะของความรุนแรงที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตได้

กล่าวได้ว่าเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นใหม่เปลี่ยนหน้าตาไปจากอดีตอย่างน่าสนใจ ทั้งในแง่ของจำนวนเหตุการณ์ วิธีการในการก่อเหตุซึ่งใช้ระเบิดที่มี

อาณาภาพในการทำลายล้างสูง หรือแม้แต่พื้นที่ในการปฏิบัติการที่ในอดีตเกิดขึ้นในเขต
ภูเขามาลูเมียง หรือแม้กระทั่งหากเชื่อว่าคำอธิบายของนิธินางส่วนถูกต้อง นั่นคือ
ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำของกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นกองกำลังขนาดใหญ่ แต่
ใช้ความรุนแรงเป็นตัวขับเคลื่อนในการต่อต้านอำนาจรัฐ

รัฐบาลทุกสมัยทุ่มงบประมาณจำนวนมหาศาลผ่านกระทรวงหรือหน่วยงานใน
พื้นที่ทั้งในด้านความมั่นคงและด้านการพัฒนาเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาและคลี่คลาย
สถานการณ์ลง ในปี 2548 พลตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นมี
คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ขึ้นเพื่อ “ให้
บุคคลจากส่วนต่างๆ ของสังคม มาร่วมแรงร่วมใจกันหาทางยุติปัญหาดังกล่าวของ
ประเทศในระยะยาวเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ สันติสุข และความยุติธรรมอย่าง
แท้จริง” (คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ 2549, 109)

ต่อมา ใน พ.ศ. 2549 กอส. ได้ตีพิมพ์รายงานเรื่อง “รายงานคณะกรรมการ
อิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.): เอาชนะความรุนแรงด้วยความสมานฉันท์”
วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาความไม่สงบในสามจังหวัดและสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา
พร้อมทั้งนำเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหา รายงานฉบับนี้เสนอคำอธิบายว่า ปัญหา
ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีสามระดับ ได้แก่ *ระดับชั้นบุคคล* คือ ขบวนการก่อความไม่สงบ
ระดับชั้นโครงสร้าง เช่น การบังคับใช้กฎหมาย เศรษฐกิจท้องถิ่น การศึกษา ประชากร
และภูมิศาสตร์ชายแดน และ *ระดับวัฒนธรรม* ภาษา ศาสนา และประวัติศาสตร์
นอกจากนี้ยังมีการเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงไว้ เช่น มาตรการสมานฉันท์
เฉพาะหน้าเพื่อแก้ไขความรุนแรงชั้นบุคคล ให้ตั้งหน่วยสันติเสนา สานเสวนากับกลุ่ม
ผู้ก่อความไม่สงบ การให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับลักษณะพิเศษของพื้นที่
มาตรการสมานฉันท์ยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม
เช่น การออกกฎหมายให้ชุมชนมีสิทธิ์จัดการทรัพยากร การแก้ไขปัญหาการว่างงาน
ในพื้นที่ การสร้างหลักประกันการดำเนินงานของกระบวนการความยุติธรรม การ
ปรับปรุงกฎหมายอิสลามในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ การแก้ไขพระราษฏ์ญัตติ

การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 และการคงสภาพความหลากหลายในระบบการศึกษา เพิ่มประสิทธิภาพการศึกษาสามัญ มาตรการการเมืองสมานฉันท์ในรูปของกฎหมายพระราชบัญญัติสันติสมานฉันท์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการยุทธศาสตร์สันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศยส.) สถาปนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กองทุนสนับสนุนการเยียวยาและสมานฉันท์

กล่าวได้ว่ารายงานฉบับนี้เป็นงานวิจัยที่พยายามวิเคราะห์รากเหง้าของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกๆระดับ แต่ดูเหมือนว่ารายงานฉบับนี้ให้น้ำหนักกับปัญหาในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมมากกว่าปัญหาในระดับชั้นบุคคลหรืออุดมการณ์แบ่งแยกดินแดนที่มีการสื่อสารอย่างชัดเจนของผู้ก่อเหตุ นอกจากนี้ รายงานฉบับนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างเส้นแบ่งใหม่ของภูมิรัฐศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ กล่าวคือ งานวิจัยก่อน พ.ศ. 2547 ผนวกเอาสตูลและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีปัญหาเรื่องความมั่นคง เพราะมีความแตกต่างทางศาสนา ภาษา และชาติพันธุ์ แต่นับจาก พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา สถานการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดและสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ความสนใจของหน่วยงานรัฐและการทุ่มงบประมาณในการแก้ไขปัญหากระจุกตัวในสามจังหวัดและสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา ซึ่งขณะเดียวกันในทางวิชาการ รายงานของ กอส. มีส่วนในสร้างความรับรู้ใหม่ต่อการเข้าใจเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ของปัญหาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากเดิมที่พื้นที่ความมั่นคงประกอบไปด้วย สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ไปเป็น ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสี่อำเภอของจังหวัดสงขลา

นอกจากรายงานของ กอส. ที่มีข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบโดยเน้นถึงการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและการแก้ไขปัญหาเชิงวัฒนธรรม มีงานวิจัยของ ศรีสุมภพ จิตรภิรมย์ศรี และสุกรี หลังปูเต๊ะ (2551) เรื่อง “การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานโครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์” งานวิจัยนี้ตั้งโจทย์ว่าปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการจัดการอำนาจระหว่าง

ส่วนกลางกับพื้นที่ ผู้วิจัยพยายามสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำข้อเสนอรูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน และรองรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ศรีสมภพและสุกรีเสนอประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจการปกครองให้กับพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากยิ่งขึ้น โดยนำเสนอโมเดลของการปกครองที่ให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีโอกาสเลือกผู้ปกครองของตนเอง และมีสภาที่ปรึกษาที่มีส่วนผสมของผู้นำศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อเข้าไปถ่วงดุลการบริหารงานของฝ่ายการเมือง นอกจากนี้ งานชิ้นนี้ได้พยายามนำเสนอบทบาทของกลุ่มผู้รู้ศาสนาหรืออุลามาห์ โดยมีการจัดตั้งสภาอุลามาห์เข้ามาเป็นองค์กรในการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายการเมือง เพราะพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ศาสนาซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของผู้คน นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้พัฒนาระบบการเงินอิสลามในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารท้องถิ่นได้มีโอกาสดูแลผู้ด้อยโอกาสในชุมชนของตนเองผ่านระบบชากาตของชุมชน

ดูเหมือนว่าหลังจากมีรายงานของ กอส. ที่มีข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว งานของศรีสมภพและสุกรีก็เป็นงานวิจัยอีกฉบับที่พยายามเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ โดยให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจและสร้างรูปแบบของการปกครองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ รายงานวิจัยฉบับนี้เปิดโอกาสให้มารับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ผู้นำศาสนา ฝ่ายปกครองอย่างกว้างขวาง แต่ดูเหมือนว่าข้อเสนอในรายงานวิจัยฉบับนี้ไม่ได้รับความสนใจจากระดับนโยบาย เพราะกระทบและเปลี่ยนรูปโครงสร้างการปกครองทั้งส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประเทศไทย กล่าวได้ว่างานวิจัยที่ศึกษาปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้หลัง พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ยังคงวางอยู่ในกรอบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นเป็นประเด็นสำคัญ

ช่วงเวลาใกล้เคียงกัน มีงานศึกษาของนักวิชาการต่างประเทศที่สนใจปรากฏการณ์ของความรุนแรงโดยให้ความสำคัญกับความชอบธรรมของรัฐไทยกับชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ งานวิจัยชิ้นสำคัญของดันแคน แม็คคาร์โก (Duncan McCargo) เรื่อง *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand* เป็นการศึกษาที่ใช้เวลาเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาและประชาชนกลุ่มต่างๆ ตลอดทั้งเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง (McCargo 2008) แม็คคาร์โกเริ่มต้นด้วยการพูดถึงศาสนาอิสลามที่มีพลวัตในสนามความขัดแย้งของสามจังหวัด เขาพยายามชี้ให้เห็นความไม่ลงรอยระหว่างกลุ่ม (sect) ระหว่างคณะเก่า (tradition) กับคณะใหม่ (Wahabi) ซึ่งเป็นพลวัตของศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้ อิสลามเป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมของขบวนการปลดปล่อยปัตตานีและรัฐไทย สำหรับแม็คคาร์โก ประเด็นผู้ก่อการร้ายสากลและกองกำลังติดอาวุธมุสลิมนานาชาติไม่มีน้ำหนักเพียงพอในการทำความเข้าใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ เขาให้ความสำคัญกับพลวัตภายในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานผ่านคำสำคัญคือ อิสลาม (Islam) การเมือง (politics) ความมั่นคง (security) และกลุ่มนักรบ (militants) แม็คคาร์โกให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาของความไม่เป็นธรรมในพื้นที่ที่เป็นพิเศษและให้เหตุผลว่าศาสนาอิสลามได้กลายเป็นข้ออ้างอันชอบธรรมในการต่อสู้ของนักรบท้องถิ่น นอกจากนี้ ยิ่งรัฐไทยให้ความสำคัญกับผู้นำศาสนามากขึ้นเท่าไร คนกลุ่มนี้ยิ่งหมดความชอบธรรมในสายตาของชาวมลายูมุสลิมที่ประสบกับความอยุติธรรมในพื้นที่มากขึ้นเท่านั้น ข้อสรุปสำคัญของเขาคือ สถานการณ์ปัจจุบันรัฐไทยเผชิญกับโรครุมิคุ้มกันบกพร่อง (legitimacy deficit) อันเป็นผลมาจากปัญหาความยุติธรรมอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ขณะเดียวกันแม็คคาร์โกก็ตั้งคำถามต่อปฏิบัติการและบทบาทของคนพุทธในพื้นที่ รวมไปถึงการปรากฏตัวของแนวคิดชาวนพุทธลัทธิชาตินิยม (Buddhist chauvinism)

ที่มองว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นกระทบต่อสัญลักษณ์แห่งรัฐไทย คือสถาบันชาติ ศาสน์ และกษัตริย์ แม้คคาร์โกเชื่อว่าความคิดดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับชาวพุทธในพื้นที่ที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น หากมันกลายเป็นอุดมการณ์ที่แพร่กระจายในหมู่ชาวพุทธทั่วประเทศ ซึ่งความหวาดกลัวดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการสร้างสันติภาพของพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งสันติภาพที่น่าเสนอโดยกลุ่มชาวมลายู (McCargo 2009, 11-32)

ไมเคิล เจอร์รี่สัน (Michael Jerryson) ซึ่งเป็นนักวิจัยอีกคนที่สนใจบทบาทของพุทธศาสนาในสถานการณ์ความรุนแรง อธิบายว่าความเชื่อที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่อาบอ้อมด้วยวัฒนธรรมสันติบนฐานแห่งพุทธศาสนานั้นเป็นภาพลวงตาที่ชาวไทยพุทธใช้หลอกตัวเอง เพราะทั้งวัดและพระในจังหวัดชายแดนภาคใต้ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรง เช่น การยอมให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐใช้วัดเป็นฐานปฏิบัติการทางทหาร การที่พระครอบครองอาวุธปืน ตลอดจนจนการมีอยู่ของ “ทหารพระ” ข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไมอาจละเลยได้สำหรับการเตรียมการสร้างสันติภาพในอนาคตให้กับพื้นที่ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ความรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวพุทธอย่างสูง แต่มีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษากลุ่มชาวพุทธที่อยู่ในพื้นที่ (Jerryson 2011)

ใน พ.ศ. 2551 มีชุดงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้การนำของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551) เรื่อง *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้* งานวิจัยส่วนใหญ่ที่อยู่ในชุดโครงการนี้เป็นการศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ความไม่สงบใน พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จากการวิจัยนี้ประเด็นปัญหาความยุติธรรมและการละเมิดสิทธิมนุษยชนยังเป็นปัญหาสำคัญของความรุนแรงในพื้นที่ งานของรุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช เรื่อง “การคัดเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ศึกษากระบวนการและเกณฑ์ในการคัดเลือก

เจ้าหน้าที่ความมั่นคงและนโยบายการปฏิบัติในพื้นที่ว่ามีส่วนในการลดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าการหมิ่นเหม่นของบุคลากรทหารทำให้เกิดปัญหาความไม่ต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่และทำให้ไม่สามารถพัฒนาคุณภาพด้านสิทธิมนุษยชนของเจ้าหน้าที่ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้นไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมส่วนบุคคลที่ไม่ดีของเจ้าหน้าที่เท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับนโยบายของหน่วยงานความมั่นคงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจตามพระราชกำหนดสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนในพื้นที่อยู่เป็นประจำ (รุ่งรวี เฉลิมศรีวิทยุรักษ์ 2551)

ภายใต้ชุดโครงการเดียวกัน ยังมีงานวิจัยของรัตติยา สาและ เรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ ‘ใหม่’: ชาวพุทธ-มุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยผู้เขียนมุ่งศึกษารายละเอียดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธกับมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 ถึงกลาง พ.ศ. 2549 ทั้งนี้งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องของผู้วิจัยที่เคยทำมาก่อนหน้าใน พ.ศ. 2544 ซึ่งเดิมรัตติยาได้สรุปว่าศาสนาไม่ใช่เป็นสาเหตุหลักของการก่อความรุนแรงในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เสมอไป แต่เมื่อสถานการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2547 ความรุนแรงที่เปลี่ยนไปเช่นนี้ ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพุทธและมุสลิมเปลี่ยนแปลงไปจริงเช่นที่เชื่อกันหรือไม่ มีบริบทของความเปลี่ยนแปลงอย่างไร และที่สำคัญมีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้บริบทของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ รัตติยาสรุปว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 ถึงกลาง พ.ศ. 2549 พบว่าทั้งสองศาสนิกชนยังมีปฏิสัมพันธ์ในกรอบของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมแบบเดิมอยู่มาก กล่าวคือ ทั้งชาวพุทธและมุสลิมอีกเป็นจำนวนมากที่ให้ความหมายของ “ศรัทธา” และ “สัจจะ” ในระดับเดียวกัน หรือถ้ามีการเปลี่ยนแปลง ก็เป็นการเปลี่ยนไปบ้างในเรื่องรายละเอียดการใช้มารยาทของคนพุทธและมุสลิมที่มี

อคติอยู่ข้างเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ระดับความสัมพันธ์และความไว้วางใจอาจจะลดลงไปบ้างเพราะสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้โดยภาพรวมแล้วปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนสองศาสนายังไม่เลวร้ายเกินไป (รัตติยา สาและ 2551)

แม้งานของรัตติยาใช้การสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านด้วยการเคาะประตูทั้งสิ้นหมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านเดิมที่เธอเคยศึกษามาก่อน แต่เธอเองก็ยอมรับว่าสถานการณ์ความรุนแรงหลังปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ทำให้หมู่บ้านทั้งสี่หมู่บ้านนั้นไม่ปลอดภัยแล้ว ในแง่นี้ความหวาดระแวงระหว่างเธอในฐานะคนแปลกหน้ากับแหล่งข้อมูลอาจทำให้ความแม่นยำของข้อมูลมีปัญหา (รัตติยา สาและ 2551, 345) เพราะภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงเช่นนี้การเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่นำมาสรุปว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองศาสนายังไม่ได้เลวร้ายเกินไป นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่เห็นต่างไปจากรัตติยา เช่น ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2556) เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้นตั้งแต่ในระดับหมู่บ้าน เนื่องจากคนกลุ่มต่างๆ ต้องมีชีวิตร่วมกันภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงชนิดถึงตาย รวมไปถึงอคติระหว่างชาติพันธุ์ที่ก่อตัวขึ้นจนกลายเป็นความเกลียดชัง เหล่านี้ต่างมีผลทำให้คนที่เคยเป็นเครือญาติข้ามชาติพันธุ์ถึงกับ “ตัดขาดจากความทรงจำ” บ้างก็สร้างจำญาติไม่ได้ ไม่คบค้าสมาคม และพยายามรักษาระยะห่างไม่ใกล้ชิด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม

งานศึกษาผลกระทบของความรุนแรงของ ชากีร์ พัทธ์กัญมพล เรื่อง “ความรุนแรงในภาคใต้กับการย้ายถิ่น” ก็เป็นงานอีกชิ้นที่ให้ความสนใจกับการย้ายถิ่นของคนในพื้นที่ ผู้วิจัยเริ่มตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอำเภอหาดใหญ่ ที่เขาสังเกตว่ามีคนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โยกย้ายมาอาศัยและประกอบอาชีพเป็นจำนวนมากขึ้นหลังจากเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2547 ผู้วิจัยเริ่มสำรวจข้อมูลการซื้ออสังหาริมทรัพย์ในอำเภอหาดใหญ่จากสำนักงานที่ดิน ใช้การสุ่มตัวอย่างกลุ่มเป้าหมายผ่านการแนะนำของคนในชุมชนมุสลิมที่รู้จักกับผู้ที่ย้ายถิ่นมาจากสามจังหวัด ชากีร์พบว่าที่จริงความรุนแรงมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนบางกลุ่มบางอาชีพย้ายถิ่น แต่

การย้ายถิ่นของคนในสามจังหวัดนั้นมิปัจจัยอื่นมาสนับสนุนด้วย เช่น ปัจจัยเรื่องการประกอบอาชีพ ระดับของความรุนแรงที่ตนหรือสมาชิกในครอบครัวมีประสบการณ์ เป็นต้น อาชีพที่ผู้วิจัยพบว่ามี การย้ายถิ่นในงานนี้คือ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายหรืออาชีพที่เวลาการทำงานไม่แน่นอน ทั้งนี้เพราะความรุนแรงจำกัดพื้นที่และเวลาของผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก เช่น อาชีพขายตรงที่ต้องเดินทางไปยังพื้นที่ต่าง ๆ โดยไม่มีเงื่อนไขของเวลามาเป็นอุปสรรค ได้รับผลกระทบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เมื่อเขาเหล่านั้นต้องเดินทางออกจากบ้านในช่วงสายและกลับถึงบ้านเวลาเย็น เพราะหากไม่เช่นนั้นเกรงว่าจะมีอันตรายในระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้ งานของซากียก็มีกรณีศึกษาของผู้ที่ย้ายถิ่นไม่มากนักและไม่ได้นำเสนอภาพรวมของการย้ายถิ่นของคนในสามจังหวัดแต่อย่างใด หากพอเป็นประโยชน์อยู่บ้างก็ในแง่ของการให้รายละเอียดถึงเหตุผลของคนที่ตัดสินใจย้ายถิ่นเพื่อมาแสวงหาโอกาสในชีวิตใหม่ให้กับตนเอง (ซากีย พิทักษ์कुมพล 2551)

ใน พ.ศ. 2552 สำนักงานดิวิธิและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ได้จัดทำหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง “การเสริมสร้างสันติสุข” ซึ่งเป็นข้อเสนอที่มาจากคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ ในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเคารพความแตกต่างหลากหลายในสังคม นักศึกษาในหลักสูตรนี้ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูง นักวิชาการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน ผู้นำศาสนาทั้งในและนอกพื้นที่ ได้จัดทำบทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รายงานเรื่อง “รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้: บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ไขปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี” วิเคราะห์สาเหตุของความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ โดยมีประเด็นคำถามพื้นฐานว่า ความขัดแย้งครั้งนี้เป็นความขัดแย้งระหว่างใคร? คู่ขัดแย้งที่คณะผู้เขียนกล่าวถึง คือ ประเทศไทยกับกลุ่มขบวนการต่อสู้ที่ปาตานี ที่มีกลุ่มบีอาร์เอ็น โคออร์ดิเนต (BRN Coordinate) เป็นกลุ่มที่อ้างอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดนเป็นพลังในการเคลื่อนไหวต่อสู้ ทั้งนี้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นเพียงอาการของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งมี

รากเหง้ามาจาก 1) ความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม 2) ความไม่ไว้วางใจระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ 3) ความทรงจำบาดแผลทางประวัติศาสตร์จากการกระทำของรัฐ 4) โครงสร้างการจัดการปกครองที่ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ทั้งนี้รายงานฉบับนี้ได้จัดทำข้อเสนอไว้อย่างน่าสนใจ เช่น จัดการพูดคุยสันติภาพ (peace talk) กับกลุ่มขบวนการที่เห็นต่างจากรัฐ สร้างความเข้มแข็งและความพร้อมแก่ชุมชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ ร่วมสร้างเครือข่ายสันติภาพชายแดนใต้ (peace net) ผลักดันให้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมแสวงหาความจริงและสมานฉันท์ (truth and reconciliation commission) กำหนดยุทธศาสตร์สื่อสารสังคม ศึกษาและพัฒนาการจัดการบริหารการปกครองที่เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ส่งเสริมให้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงาน และส่งเสริมให้มีการตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมายพิเศษของเจ้าหน้าที่รัฐให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ (นักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง “การเสริมสร้างสันติสุข” รุ่นที่ 1 (2552)

ภาพรวมของข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหาความไม่สงบของรายงานฉบับนี้ไม่ต่างไปจากข้อเสนอแนะของ กอส. มากนัก เพราะส่วนใหญ่เป็นข้อเสนอเชิงโครงสร้าง แต่รายงานฉบับนี้ให้น้ำหนักกับประเด็นทางการเมือง อัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของพื้นที่มากเป็นพิเศษ ที่แตกต่างไปจากรายงานการแก้ไขปัญหาของ กอส. และงานศึกษาอื่น คือ การกล่าวถึงคู่ขัดแย้งของปัญหาความไม่สงบอย่างชัดเจนระหว่างรัฐไทยกับขบวนการต่อสู้ที่ปาตานีโดยมีกลุ่มบีอาร์เอ็น โคออร์ดิเนต เป็นแกนนำ แต่รายงานฉบับนี้กลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและการศึกษาของคนในพื้นที่แต่อย่างใด

งานวิทยานิพนธ์ของศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธที่พยายามศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ของมลายูมุสลิมก็เป็นงานอีกชิ้นที่พยายามไปไกลกว่าประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ของคนใน

พื้นที่เพียงถ่ายเดียว ภายใต้บริบทของกระแสอิสลามานุวัตรและอำนาจรัฐไทย เขาพยายามทำความเข้าใจความเป็นชาติพันธุ์ผ่าน “ประสบการณ์” และ “ความทรงจำ” ของผู้คนในปะนาเระ ซึ่งเป็นชุมชนชาวประมงแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี โดยมีคำถามหลักอยู่ 2 ประเด็น คือ ประสบการณ์และความทรงจำของผู้คนที่มีความแตกต่างกันในเรื่องอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาและแนวคิดอิสลาม สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมลายูที่แตกต่างกันอย่างไร และประเด็นที่สอง “พลวัตความเป็นมลายู” ในชุมชนจะบ่งบอกหรือถกเถียงกับงานศึกษา “ความเป็นมลายู” ที่มีมาก่อนอย่างไรบ้าง (ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ 2551)

งานศึกษานี้พบว่าเดิมชาวมลายูในชุมชนแห่งนี้ไม่ได้มีความรู้สึกแบ่งแยกจากความความเป็นคนในชุมชนปะนาเระ ซึ่งมีคนจีนและคนไทยร่วมปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบของการแต่งงาน การใช้ทรัพยากร ตำนาน เป็นต้น จึงไม่มีความรู้สึกที่ต่างขั้ว แต่เมื่อกระแสอิสลามานุวัตรและอำนาจของรัฐไทยได้แผ่ขยายเข้ามาทำลายและย่อยสลายความเป็นท้องถิ่น ทำให้กระบวนการต่อรองและปรับตัวแบบต่างๆ เกิดขึ้นในชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของมลายูมุสลิม สุดท้าย “ความเป็นชาติพันธุ์” ของมลายูมุสลิมได้กลายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากคนมลายูเองเพื่อยืนยันตัวตนของพวกเขา ประเด็นสำคัญที่งานชิ้นนี้พยายามพูดถึง คือ บทบาทของศาสนาอิสลามที่แนบแน่นกับความเป็นมลายูมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็สร้างรอยปริแยกกับคนไทยซึ่งมีภาษา วัฒนธรรม และศาสนาที่แตกต่างกันออกไป

นอกจากนี้ยังมีงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของอนุสรณ์ อุณโณ เรื่อง “ ‘We Love Mr. King’: Exceptional sovereignty, submissive subject, and immediate agency in Islamic Southern Thailand” ที่ศึกษาคนในชุมชนกูบา ผู้เขียนตั้งถามว่า เมื่อความรุนแรงเกิดขึ้น คนในพื้นที่มีประสบการณ์และอธิบายกับปรากฏการณ์ความรุนแรงอย่างไร ประการต่อมา หากมองว่าสถานการณ์ความไม่สงบเป็นหนทางที่ทำให้อำนาจอธิปไตย (sovereignty) ในลักษณะต่างๆ มาบรรจบ

กัน เพื่อบังคับให้เกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลายและเรียกร้องความจงรักภักดีจากคนในชุมชน งานชิ้นนี้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับความจงรักภักดี และการตอบสนองต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวว่าเป็นอย่างไร

ผลของการศึกษาในงานชิ้นนี้พบว่า ความรุนแรงและปฏิบัติการด้านความมั่นคงของประเทศไทยก่อให้เกิดความกลัวและความไม่ไว้วางใจระหว่างประชาชน อีกทั้งยังทำให้ชีวิตประจำของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ความรุนแรงยังส่งผลให้ผู้คนในชุมชนตระหนักถึงประเด็นอัตลักษณ์และความจงรักภักดีต่ออำนาจอธิปไตยในรูปแบบต่างๆ เช่น ศาสนาอิสลาม ความเป็นมลายู ประเทศไทย และสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้แม้ว่าคนในชุมชนจะสามารถต่อรองปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์และความจงรักภักดีกับอำนาจอธิปไตยประเภทต่างๆ ได้ แต่ก็ยังคงมีความตึงเครียด นอกจากนี้ ความขัดแย้งของกลุ่มต่างๆ (คณะเก่า คณะใหม่) ในศาสนาอิสลามทำให้วัฒนธรรมมลายูบางประเภทไม่ได้รับการยอมรับจากมุสลิมบางกลุ่ม (คณะใหม่) ประการสุดท้าย ภายใต้อุดมการณ์ของประเทศไทยที่มีอิทธิพลของพุทธและความเป็นไทยทำให้ความเป็นอิสลามและมลายูประสบบกับความยุ่งยาก ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเสนอให้รัฐไทยใช้อำนาจอธิปไตยที่ยืดหยุ่นและกระจัดกระจาย (flexible and fragmented sovereignty) เพื่อให้ชีวิตทางการเมืองและวัฒนธรรมที่สลับซับซ้อนของชาวมลายูมุสลิมดำรงอยู่ต่อไป (Unno 2011)

ในช่วงเวลานี้ ยังมีงานศึกษาที่สนใจขบวนการปลดปล่อยปาตานีในฐานะที่เป็นคู่ขัดแย้งของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาโครงสร้างของขบวนการ “บีอาร์เอ็น” หรือแนวร่วมปฏิวัติแห่งชาติมลายูปาตานี (Barisan Revolusi Nasional Malaya Patani: BRN) ที่หน่วยงานความมั่นคงของรัฐเชื่อว่าเป็นแกนนำในการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หลัง พ.ศ. 2547 แม้จะไม่ใช่งานศึกษาในทางมานุษยวิทยาแต่งานในกลุ่มนี้อาศัยการสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกที่เป็นแนวร่วมเพื่อสัมภาษณ์พูดคุยแล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นงานวิจัย งานของพลโทสำเร็จศรีร้าย เรื่อง “สงครามประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นงานบุกเบิกศึกษา

โครงสร้างขบวนการป็ออาร์เอ็น ชั้นแรกที่ผลิตออกมาในช่วงหลัง พ.ศ. 2550 พลโท สำเร็จใช้ข้อมูลจากการพูดคุยกับแนวร่วมที่มอบตัวหรือถูกจับกุม พร้อมกับการ รวบรวมเอกสารที่ยึดได้จากพื้นที่ต่างๆ เพื่ออธิบายโครงสร้าง อุดมการณ์ทางการเมือง รวมถึงการคัดเลือกเยาวชนเข้าเป็นแนวร่วมหรือเป็นผู้ปฏิบัติการกลุ่มย่อยที่รู้จักกันในนามอาร์เคค (Runda Kumpulan Kecil: RKK) นอกจากนี้ งานชิ้นนี้พยายาม อธิบายให้เห็นว่าขบวนการป็ออาร์เอ็น มีเป้าหมายประสงค์ให้เกิดการต่อต้านอำนาจรัฐจาก ประชาชนมากมายในพื้นที่ (สำเร็จ ศรีร้าย 2553)

งานวิทยานิพนธ์ของซาซ่า เฮลบาร์ต (Sascha Helbardt) เรื่อง “Deciphering Southern Thailand’s violence: Organization and insurgent practices of BRN-Coordinate” งานชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษามิติการสื่อสารของการก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้ การนำของขบวนการป็ออาร์เอ็น ทั้งนี้เนื่องจากขบวนการนี้แม้จะดำรงอยู่ในหมู่บ้าน หรือ โรงเรียนสอนศาสนา แต่ก็เป็นขบวนการที่ปิดลับ เพราะกลัวเจ้าหน้าที่รัฐแทรกซึมเข้าไป ในองค์กร ปฏิบัติการก่อความรุนแรงของขบวนการที่มีการจัดระเบียบและมียุทธวิธีที่ รัดกุมในการต่อต้านรัฐ มีเป้าหมายในการได้รับการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป ความรุนแรงและปฏิบัติการทางทหารต้องการที่จะสื่อสารให้เกิดความหวาดกลัวและ การให้การร่วมมือจากประชาชน นอกจากนี้ ขบวนการนี้ยังต้องการที่จะช่วยให้รัฐบาล ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้เพื่อลดระดับของความรุนแรงที่กระทำโดยเจ้าหน้าที่ให้ เพิ่มสูงในสายตาของประชาชน ผู้ศึกษาอธิบายว่า ขบวนการต่อสู้ในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุปัจจัยทางชนชั้นหรือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้ เพราะจากข้อมูลพบว่ากลุ่มที่เป็นแนวร่วมมาจากครอบครัวที่มีสภาพเศรษฐกิจที่ แตกต่างหลากหลาย (Helbardt 2011)

กล่าวได้ว่างานชิ้นนี้ไม่แตกต่างจากงานของพลโทสำเร็จมากนัก เพราะเป็นการ อธิบายโครงสร้าง ยุทธศาสตร์ เครือข่ายขององค์กร เป้าหมายร่วม รวมทั้งการรักษา ความลับขององค์กรเพื่อหลีกเลี่ยงจากการแทรกซึมของเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้ผู้เขียนยืนยัน

อย่างหนักแน่นว่างานศึกษานี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม อันเป็นจุดแข็งของงานศึกษาเชิงมานุษยวิทยา กระนั้นหากสังเกตข้อมูลหรือกรณีศึกษาที่ปรากฏอยู่ในการศึกษาครั้งนี้จะพบว่าบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลที่ส่วนใหญ่คือผู้ที่ถูกควบคุมอยู่ในการดูแลของทหารและตำรวจ การตั้งคำถามกับความแม่นยำและถูกต้องของข้อมูลจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ในช่วงเวลาหลังจาก พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา มีแรงผลักดันจากภาคประชาสังคมให้เกิดพูดคุยเพื่อสันติภาพระหว่างรัฐกับขบวนการต่อสู้เพื่อปาตานี รวมถึงข้อเสนอในการจัดการปกครองในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในลักษณะของ “เขตการปกครองพิเศษ” ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม ศาสนา และภาษาของพื้นที่ มีความพยายามพูดถึงบทบาทของกลุ่มบีอาร์เอ็น ในฐานะองค์กรหลักที่รัฐบาลจำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุย ในช่วงเวลานี้มีงานศึกษาที่พยายามทำความเข้าใจขบวนการต่อสู้เพื่อปาตานี เช่น งานของ รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) เรื่อง *ถอดความคิด ขบวนการเอกราชปาตานี* งานชิ้นนี้มีสมมุติฐานว่าหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงตั้งแต่ พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา สังคมไทยมีความรู้เกี่ยวกับตัวตนของขบวนการแบ่งแยกดินแดนน้อยมาก ทั้งที่ขบวนการต่อสู้เพื่อปาตานีเป็นตัวแสดงสำคัญในสนามของความขัดแย้ง งานวิจัยนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของขบวนการบีอาร์เอ็น ผู้เขียนได้ศึกษาเส้นทางการเข้าร่วมต่อสู้เพื่อปลดปล่อยของเยาวชนในพื้นที่ผ่านกรณีศึกษาที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล ผู้เขียนพบว่าคำอธิบายที่ใช้ในการชักชวนเยาวชนในพื้นที่ล้วนแนบอิงอยู่กับคำสอนในทางศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นพูดถึงประเด็นแผ่นดินของศัตรู (ดาร์ุลฮาร์บี) ที่จำเป็นต้องหยิบอาวุธขึ้นมาต่อสู้เพื่อปลดปล่อยดินแดนแห่งนี้ การปฏิเสธจึงเป็นภาระหน้าที่ที่พึงกระทำ รายงานชิ้นนี้ยังกล่าวถึงโครงสร้างของขบวนการบีอาร์เอ็น รวมทั้งข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องแผ่นดินปาตานีเป็นแผ่นดินของศัตรู (ดาร์ุลฮาร์บี) หรือไม่ ส่วนท้ายของหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงจุดร่วมและจุดต่างขององค์กรภาคประชาสังคมในการทำงานเพื่อสร้างสันติภาพในภาคใต้ (รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช 2556)

ดั่งที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สถานการณ์ความรุนแรงที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาคประชาสังคมผลักดันให้มีเวทีรับฟังความคิดเห็นจากคนในชุมชนเพื่อสร้างหนทางสู่สันติภาพ ใน พ.ศ. 2555 มีการจัด “เวทีประชาหารือเพื่อเป็นเครื่องมือในการค้นหาญแจสู่สันติสุขชายแดนภาคใต้” (เอกรินทร์ ต่วนศิริ 2555) ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดและเทคนิคประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) มีมูลนิธิเอเชียเป็นผู้สนับสนุน คณะผู้จัดเชิญเครือข่ายวิทยุชุมชน เครือข่ายผู้นำชุมชน เครือข่ายเยาวชน เครือข่ายโรงเรียนตาดีกา เครือข่ายอุสต๊าช และเครือข่ายปอเนาะเข้าร่วม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยไม่กังวลต่อความรู้สึกปลอดภัย คณะผู้จัดเวทีดังกล่าวได้รวบรวมข้อมูลการพูดคุยถกเถียงและข้อเสนอแนะในการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง โครงการประชาหารือมีขั้นตอนหลักอยู่ 3 ขั้นตอน *ขั้นตอนที่ 1* การจัดเวทีเพื่อค้นหาหัวใจของปัญหาเพื่อกำหนดประเด็นตั้งต้น *ขั้นตอนที่ 2* สร้างทางเลือก และ *ขั้นตอนที่ 3* จัดเวทีประชาหารือเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อตกลงร่วมกัน โครงการนี้ใช้เวลารวม 2 ปี และมีการรวบรวมและสังเคราะห์เป็นรายงานวิจัย

รายงานที่ได้จากเวทีพบว่าปัญหาที่เครือข่ายต่างๆ สะท้อนออกมามากที่สุด *ประการแรก* คือ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน *ประการที่สอง* คือ คุณภาพและความต้องการด้านการศึกษาของชุมชน *ประการที่สาม* ความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม และ *ประการสุดท้าย* การแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน ทั้งนี้เครือข่ายต่างๆ ได้พยายามเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปูทางไปสู่การแก้ไขปัญหาที่คนในชุมชนต่างๆ เผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป ในช่วง พ.ศ. 2547-2557 งานศึกษาความขัดแย้งส่วนใหญ่ยังคงเป็นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ แม้ในช่วงเริ่มต้นของเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2547 นิธิ เอียวศรีวงศ์ พยายามอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงด้วยทฤษฎีภิกขุขานา เพราะในขณะนั้นแวดวงวิชาการและหน่วยงานความมั่นคงยังไม่สามารถ

อธิบายสาเหตุของความรุนแรงรอบใหม่ได้ ครั้นจะใช้ชุดคำอธิบายเดิมก็ไม่อาจทำได้ เพราะลักษณะของความรุนแรงและวิธีการก่อการมีความแตกต่างไปจากอดีตอย่างชัดเจน แต่ในที่สุดงานศึกษาส่วนใหญ่รวมทั้งงานของ กอส. กลับไปให้ความสำคัญกับเงื่อนไขความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม บวกกับประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนว่าเป็นสาเหตุหลักของความรุนแรงในครั้งนี้นี้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คำอธิบายสาเหตุของความขัดแย้ง/ความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นคำอธิบายสาเหตุเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี ในช่วง พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา หน่วยงานความมั่นคงมีหลักฐานที่อ้างถึงขบวนการปีอาร์เอ็น ในฐานะที่เป็นขบวนการหลักที่ต่อสู้กับรัฐไทย บทบาทของขบวนการปีอาร์เอ็น ทั้งในแง่ขององค์กรและปัจเจกบุคคลได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับ งานศึกษาของ พลโทลำเริง ศรีรัมย์ (2553) เป็นงานชิ้นแรกที่บุกเบิกการศึกษาขบวนการปลดปล่อยรัฐปาตานี เช่นเดียวกับงานศึกษาของ ซาซ่า เฮลบาร์ต (Helbardt 2011) ที่ใช้ข้อมูลจากทหารและตำรวจในการทำความเข้าใจขบวนการนี้ในโลกริชาการภาษาอังกฤษ และงานของ รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช (2556) ที่พยายามเจาะลึกถึงเส้นทางการเข้าร่วมต่อสู้ของเยาวชนในพื้นที่ ผ่านอุดมการณ์ทางศาสนาอิสลามซึ่งถูกใช้เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ เป็นต้น ทั้งนี้งานเหล่านี้พยายามเผยให้เห็นความคิด อุดมการณ์ โครงสร้าง และเส้นทางของขบวนการต่อสู้ปาตานี อาจกล่าวได้ว่า ที่ผ่านมางานศึกษาในลักษณะนี้มีอยู่ไม่มากนัก เพราะการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลเป็นเรื่องยากพอสมควร

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วง พ.ศ. 2547-2557 งานศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่ว่าด้วยความขัดแย้งโดยตรงยังคงมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ งานศึกษามานุษยวิทยาส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับประเด็นอัตลักษณ์มากกว่า ทั้งนี้เพราะขนบธรรมเนียมของการศึกษามานุษยวิทยาไทยยังคงให้ความสำคัญกับประเด็นนี้ นอกจากนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเนื่องจากหัวใจสำคัญของการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา คือ วิถีวิทยา ที่เน้นให้ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การทำงานภาคสนามในประเด็นเรื่องความขัดแย้งในพื้นที่ซึ่ง

ยังคงเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงรายวันจึงเป็นการศึกษาที่ยากลำบากอยู่พอสมควร นอกจากนี้ วิชามานุษยวิทยายังให้ความสำคัญกับผู้กระทำการ (agency) ในฐานะที่เป็นผู้คลี่คลายประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึก ดังนั้น การศึกษาประเด็นความขัดแย้งหรือกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการดังกล่าวจึงไม่ใช่เรื่องที่จะทำได้ อย่างง่ายดาย เพราะขบวนการต่อต้านรัฐและตัวผู้ก่อการในฐานะปัจเจกปฏิบัติการในทางลับ ดังนั้น การเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนหรือฝังตัวอยู่กับกลุ่มคนเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย ในส่วนเจ้าหน้าที่รัฐเองก็ไม่ต้องการที่จะเปิดเผยข้อมูลมากนักเพราะกลัวว่าจะกระทบกับการทำงานในทางลับ และประเด็นเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนก็เป็นประเด็นที่พวกเขาจะมัดระวังตัวมากเป็นพิเศษ

แต่ก็ใช่ว่างานมานุษยวิทยาจะตกอยู่ภายใต้ขนบธรรมเนียมเดิมเสียทีเดียว ช่วงเวลานี้มีการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่พยายามขยายความสนใจไปยังเรื่องศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้อัตลักษณ์มลายูมีความเข้มข้นยิ่งขึ้น หรือในเรื่องของความตึงเครียดระหว่างสำนักคิดในศาสนาอิสลามที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน เช่น งานของศรยุทธ (2551) งานของอนุสรณ์ (2011) ในส่วนของงานศึกษาความขัดแย้งโดยตรงเท่าที่ปรากฏมีงานของ เฮลบาร์ด (Helbardt 2011) เพียงชิ้นเดียวที่ผู้เขียนใช้การศึกษาเชิงมานุษยวิทยาในการเก็บข้อมูล แต่เนื่องจากบริบทและสภาพแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่ความมั่นคง จึงมีคำถามต่อความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้รับจากกรณีศึกษาอยู่พอสมควร

ในส่วนงานศึกษาด้านสันติภาพและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่ยังอยู่ในรูปแบบของการถอดบทเรียนหรือการสังเคราะห์ข้อมูลจากการทำเวทีหรือกิจกรรมกับคนในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีรายงานการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบซึ่งส่วนใหญ่จะผลิตออกมาในรูปแบบของบทความ หรือเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของผู้ที่ทำงานเยียวยาเป็นหลัก ผู้วิจัยจะไม่ขอกล่าวถึงงานเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบใน

การสังเคราะห์วรรณกรรมในครั้งนี้ เพราะงานในลักษณะนี้มีอยู่จำนวนมากและ ไม่เป็นการศึกษาวิจัยหรือวิทยานิพนธ์แต่อย่างใด

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า จากภาพรวมของการศึกษา/วิจัยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า คำอธิบายปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่แตกต่างไปจากช่วงก่อน พ.ศ. 2547 มากนัก งานศึกษาความขัดแย้งส่วนใหญ่ยังคงเป็นงานด้านรัฐศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับสาเหตุของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม นอกเหนือจากนี้ก็เป็น กลุ่มงานศึกษาที่เป็นผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่งาน ศึกษาที่พยายามให้ความสำคัญกับศาสนาในการอธิบายความขัดแย้งก็มีให้เห็นอยู่น้อย น้อย งานศึกษาทางรัฐศาสตร์ที่ให้ความสนใจประเด็นศาสนาที่ เช่น งานของ ดันแคน แม็คคอร์ก (McCago 2008; 2009) และงานของ ไมเคิล เจอร์รี่สัน (Jerryson 2011) โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาของเจอร์รี่สัน ที่ให้ความสนใจบทบาทของศาสนา พุทธที่มีต่อความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ส่วนงานศึกษาเชิงมานุษยวิทยาก็ยังคงให้ความสำคัญกับประเด็นอัตลักษณ์ เช่นเดิม แต่ก็ม้งานบางชิ้นที่พยายามขยายความสนใจไปยังประเด็นของศาสนาอิสลาม และความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่กับรัฐ เช่น งานของศรยุทธ (2551) และงานของ อนุสรณ์ (2011) งานทั้งสองชิ้นอธิบายว่าศาสนาอิสลามมีส่วนทำให้อัตลักษณ์มลายู มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้พรมแดนทางอัตลักษณ์ที่เคยพร่ามัวในอดีตกลับ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การแข่งขันระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างเด็ดขาดในชุมชนเป็น สิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง ผลกระทบดังกล่าวทำให้ชาวมลายูมุสลิมรู้สึกกระอักกระอ่วน และจำเป็นต้องปรับตัวภายใต้บริบทของประเทศไทย ที่มีอิทธิพลของศาสนาพุทธและความ เป็นไทยเป็นแกนกลาง

บทส่งท้าย: ฤาโลกวิชาการกับนโยบายความมั่นคงแห่งรัฐ ไม่สามารถบรรจบกันได้จริง?

แม้เจตย์ของงานเขียนนี้จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2547-2557 แต่ผู้เขียนตั้งใจย้อนกลับไปสำรวจงานศึกษาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา เพื่อสืบย้อนการก่อรูปของคำอธิบาย/กรอบวิเคราะห์ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจช่วยให้มองเห็นความต่อเนื่องของการสร้างคำอธิบายในทางวิชาการ นอกจากนี้ บทสังเคราะห์นี้ได้หยิบงานศึกษาเรื่องนโยบายความมั่นคงมาวางทาบเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความสัมพันธ์และ/หรือความไม่ลงรอยระหว่างงานศึกษาวิจัยทางวิชาการกับนโยบายความมั่นคงของรัฐ เพราะการเปรียบเทียบดังกล่าวอาจช่วยให้พอมองเห็นว่าเหตุใดปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงดำรงอยู่ในพื้นที่มายาวนาน การเปรียบเทียบนโยบายความมั่นคงกับแนวทางการศึกษาปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทางวิชาการ ทำให้ผู้เขียนพบว่าในอดีตหน่วยงานความมั่นคงมิได้ใช้องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยมาเป็นฐานคิดในการกำหนดนโยบายความมั่นคง เป็นเหตุให้นโยบายความมั่นคงเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งเสียเอง อีกทั้งรัฐไทยมีความคิดที่จะสลายความแตกต่างของท้องถิ่นด้วยการทำลายอัตลักษณ์และคุณค่าของท้องถิ่น

รูปธรรมของความไม่ลงรอยดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในช่วงนโยบายความมั่นคงฉบับแรกใน พ.ศ. 2509 ที่รัฐมองว่า การศึกษาศาสนาอิสลามมีส่วนสำคัญในการบ่มเพาะความคิดในการแบ่งแยกดินแดนของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลของนโยบายดังกล่าวทำให้มีการห้ามจดทะเบียนโรงเรียนปอเนาะและเปลี่ยนโรงเรียนปอเนาะให้เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นต้น นอกจากนี้ นโยบายความมั่นคงของรัฐในอดีตก็สะท้อนถึงวิถีในการจัดการกับความแตกต่างของพื้นที่ด้วยความพยายามผสมกลมกลืนวัฒนธรรมที่แตกต่างของคนในพื้นที่เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา งานวิชาการได้ผลิตคำอธิบาย ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แตกต่างและทำทนายกรอบนโยบาย ความมั่นคงอย่างสำคัญ เช่น งานเขียนของนันทวรรณ ภู่ว่าง (2521) สุรินทร์ (Pitsuwan 1982) พนมพร (Anurugsa 1984) เป็นต้น งานเหล่านี้ได้วางรากฐาน ในการสร้างคำอธิบายความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่สำคัญชี้ให้เห็น ความผิดพลาดของนโยบายการแก้ไขปัญหาความไม่สงบของรัฐในอดีต ประเด็นที่งาน วิชาการเหล่านี้พยายามชี้ให้เห็นคือ ปัญหาความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นชาวมลายู นับถือศาสนาอิสลาม และมีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ของ ดินแดนแห่งนี้เป็นอย่างดี เป็นผลให้งานศึกษาในระยะหลังเดินตามกรอบวิเคราะห์ นี้เสียเป็นส่วนใหญ่

เหตุการณ์ความรุนแรงใน พ.ศ. 2547 เป็นผลให้ความสนใจในทางวิชาการ ที่มีต่อปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มสูงขึ้น งบประมาณในการ ศึกษาปัญหาความไม่สงบในส่วนองงานวิจัยจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัย เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ ผู้เขียนพบว่ากรอบการอธิบายปัญหาความไม่สงบในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ไม่ได้ต่างไปจากเดิมมากนัก รายงานชิ้นสำคัญที่มีส่วนในการตอกย้ำ คำอธิบายเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์ คือ รายงานของ กอส. ซึ่งส่งผล ให้รายงานหรือการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่เดินตามกรอบวิเคราะห์ดังกล่าวแทบทั้งสิ้น แม้ งานของ กอส. จะพยายามอธิบายระดับชั้นของปัญหาความขัดแย้งออกเป็น 3 ระดับ ก็ตาม แต่สิ่งที่รายงาน กอส. พยายามชี้ให้เห็น คือ ปัญหาความขัดแย้งที่มีความสลับ ซับซ้อน ยืดเยื้อเรื้อรัง เป็นผลมาจากความแตกต่างในประเด็นเรื่องชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่ากรอบการวิเคราะห์ดังกล่าววางอยู่บนพื้นฐาน ของความสัมพันธ์แนวตั้ง นั่นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนชาวมลายูเป็น หลัก ในขณะที่ปัญหาความไม่สงบหลัง พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ส่งผลกระทบกับความ สัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมอยู่ไม่น้อยเลย แม้จะมีงานศึกษาของรัตติยา (2551) และงานของศรยุทธ (2551) อยู่บ้างก็ตาม แต่ก็เป็งานศึกษาที่พยายาม

สะท้อนปรากฏการณ์มากกว่าที่จะเป็นข้อเสนอทางนโยบายที่มีต่อรัฐ

ประการต่อมา ผู้เขียนพบว่ามีการกล่าวถึงบทบาทและอิทธิพลของศาสนาทั้ง พุทธและอิสลามในการเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนใน สถานการณ์ความรุนแรง ทั้งนี้เป็นที่ชัดเจนว่าในศาสนาอิสลามเกิดความเปลี่ยนแปลง มาก ศาสนาอิสลามในพื้นที่ถูกตีความแตกต่างกันออกไปตามสำนักคิดที่คนแต่ละกลุ่ม ลังกัต่ออยู่ ความเป็น “คณะเก่า” หรือ “คณะใหม่” ล้วนส่งผลต่อมุมมองและความ เข้าใจที่มีต่อปัญหาความไม่สงบแทบทั้งสิ้น ซึ่งงานเขียนของแม็คคาร์โก (McCargo 2008) ศรยุทธ (2551) อนุสรณ์ (2011) พยายามฉายภาพดังกล่าวให้ “คนนอก” พื้นที่ได้เห็นความไม่เป็นที่เดียวกันของมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในทาง ตรงข้ามกัน ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิม ส่งผลให้พุทธศาสนาถูกลาก เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ บทบาทของศาสนาพุทธก็ถูกตั้งคำถามเช่น เดียวกัน งานของแม็คคาร์โก (McCargo 2009) และงานของเจอร์รี่สัน (Jerryson 2011) ที่พยายามอธิบายการเข้ามาเกี่ยวข้องของศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในส่วนที่ถูก ใช้เป็นอุดมการณ์รองรับการใช้ความรุนแรงของรัฐ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ ศาสนสถาน เช่น วัดถูกทำให้เป็น “พื้นที่ความมั่นคง” ของรัฐและของประชาชนชาวพุทธไปโดย ปรียาย รัฐมีส่วนสำคัญในการพยายามทำนุบำรุงศาสนาพุทธให้อยู่รอดปลอดภัยใน พื้นที่ที่ผ่านมาตราการทางด้านความมั่นคง ซึ่งส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์ของพุทธศาสนา อย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้

ประการสุดท้าย แม้งานศึกษาส่วนใหญ่หลัง พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จะเป็นการ ผลิตซ้ำคำอธิบายที่ไม่แตกต่างจากเดิมนัก แต่ในทางปฏิบัติข้อเสนอของงานวิจัยมีผล กับการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมจากทั้งในและนอกพื้นที่ มีการนำประเด็นเรื่อง อัตลักษณ์และวัฒนธรรมมาเป็นยุทธศาสตร์นำในการเคลื่อนไหว โดยมีการส่งรับ ประเด็นกันระหว่างนักวิชาการ นักกิจกรรมทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อผลักดันเอาข้อเสนอ ที่มาจากงานวิจัยเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเสนอต่อรัฐบาล เช่น งานวิจัยของ ศรีสมภพและสุกรี (2551) ที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนผลักดันประเด็นเรื่องเขตการ

ปกครองพิเศษเป็นประเด็นที่สามารถพูดคุยถกเถียงได้ในเวทีสาธารณะ พัฒนาการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการนำเอางานวิจัยมาใช้ให้เกิดผลในทางนโยบายโดยฝ่ายวิชาการและภาคประชาสังคม

กระนั้นก็ตาม แม้มีการเปิดพื้นที่ให้ถกเถียงในส่วนที่เป็นแนวทางการแก้ไข ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่นโยบายของรัฐในทางปฏิบัติก็ยังไม่สามารถที่จะก้าวข้ามกรอบคิดเรื่องความมั่นคงที่แข็งตัวไม่โอนอ่อนผ่อนตามไปกับ ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์และการตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น ข้อเสนอที่เป็นการรุกรทวงการเมืองของรัฐไทยจึงมักจะถูกปฏิเสธโดยฝ่ายความมั่นคง หรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ข้อเสนอการใช้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงานในสถานที่ ราชการของ กอส. ข้อเสนอในการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลซารีอะห์ หรือ ข้อเสนอเรื่องการจัดรูปแบบการปกครองของศรีสมภพและสุกรี (2551) เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะข้อเสนอทางการเมืองจากงานวิชาการ/งานวิจัยดังกล่าวไปไกลเกินกว่ากรอบ คิดเรื่องความมั่นคงของรัฐที่ยังคงยึดมั่นอยู่กับบูรณภาพแห่งดินแดนและความเป็นไทย ที่แข็งตัว เป็นผลให้เกิดความลักลั่นระหว่างนโยบายกับข้อเสนอทางวิชาการอยู่เสมอ ผู้เขียนเชื่อว่าตราบใดที่ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาลจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทาง วิชาการไม่ถูกผลักดันไปสู่การกำหนดนโยบายอย่างจริงจัง ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ ก็ยังคงเป็นโจทย์ยากที่จะแก้ไขให้คลี่คลายลงได้

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ. 2549. *รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) : เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2527. *อิสลามกับความรุนแรง: การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519-2524*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2551. *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": บัดตานีในรอบกิ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ. 2551. *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ชาภิย์ พิทักษ์คุมพล. 2551. "ความรุนแรงในภาคใต้กับการย้ายถิ่น." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 405-474. กรุงเทพฯ: มติชน.

นักศึกษาลัทธิสุตฺรประกาศนียบัตรชั้นสูง "การเสริมสร้างสันติสุข" รุ่นที่ 1. 2552. "รายงานปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้: บทวิเคราะห์และแนวทางการแก้ปัญหาเชิงรุกที่ยั่งยืนด้วยสันติวิธี." สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

นันทวรรณ ภูสว่าง. 2521. *ปัญหาชาวไทยมุสลิมในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2551. "ความรู้เรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ของสังคมไทยในรอบ 26 ปี." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 108-171. กรุงเทพฯ: มติชน.

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. 2552. "องค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง (พ.ศ. 2547-2550)." ใน *ศึกษาความรุนแรงภาคใต้: บริบททางนโยบาย ความรู้ การรับรู้ รายงานการศึกษาความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดน*

ภาคใต้, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 69-183. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มารุด ตามโท และสมเกียรติ บุญชู. 2551. "นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เปรียบเทียบในรอบ 30 ปี." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 53-107. กรุงเทพฯ: มติชน.

รัตติยา สาและ. 2551. "ปฏิสัมพันธ์ 'ใหม่': ชาวพุทธ-มุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 342-397. กรุงเทพฯ: มติชน.

รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช. 2551. "การคัดเลือกและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจ กับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้." ใน *แผ่นดินจินตนาการ: รัฐและการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 175-223. กรุงเทพฯ: มติชน.

รุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช . 2556. *ถอดความคิดขบวนการเอกราชปาตานี*. ปัตตานี: โครงการจัดพิมพ์ดีพบุคส์ (deep book).

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. 2551. "'ปาเยาะห์เนาะยาดีนยาญ' (มันยากที่จะเป็นนายนุ): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน." วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. 2556. "อยู่กับความรุนแรง: ความรุนแรงบนพื้นที่ทางโลกย์ของคนมลายูในสามจังหวัดภาคใต้." *ฟ้าเดียวกัน* 11(1) มกราคม-มิถุนายน: 86-112.

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และสุกรี หลังปูเต๊ะ. 2551. "การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้: รายงานโครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์." เอกสารอัดสำเนา.

สุภาภรณ์ พันสนาชี และคณะ. 2557. "สรุปสถิติเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประจำปี 2557: ปีที่มีจำนวนเหตุการณ์น้อยที่สุดในรอบ 11 ปี." <http://www.deepsouthwatch.org/node/6596>. สืบค้นวันที่ 20 พฤษภาคม 2558.

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. 2527. *สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน: เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สถาบัน

ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ลำเจียร ตรีราษฎร์. 2553. "สงครามประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้." เอกสารอัดสำเนา.

อารง สุทธาศาสตร์ . 2519. *ปัญหาความขัดแย้งในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิทักษ์ประชา.

เอกรินทร์ ต่วนศิริ. 2555. *เสียงที่หายไปจากกัมปง: รวมข้อเสนอนะและข้อถกเถียงอันหลากหลายเพื่อปูทางสู่สันติภาพ*. กรุงเทพฯ: เครือข่ายประชาชาติสู่สันติภาพชายแดนใต้.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Anurugsa, Panomporn. 1984. "Political Integration Policy in Thailand: The case of the Malay Muslim minority." PhD dissertation, Texas University.

Che Man, W. K. 1983. "Muslim Elites and Politics in Southern Thailand." Master's Dissertation, University Sains Malaysia.

Che Man, W. K. 1990. *Muslim Separatism: the Moros of Southern Philippines and the Malays of Southern Thailand*. Singapore: Oxford University Press.

Cornish, Andrew. 1997. *Whose Place is this?: Malay rubber producers and Thai government officials in Yala*. Bangkok: White Lotus.

Dorairajoo, Saroja Devi. 2002. "No Fish in the Sea: Thai Malay tactics of negotiation in time of scarcity." PhD dissertation, The Department of Anthropology, Harvard University, Cambridge.

Dulyakasem, Uthai. 1981. "Education and Ethnic Nationalism: A study of the Muslim Malays in Southern Siam." PhD dissertation, Stanford University.

Fraser, Thomas M. 1962. *Rusembilan: A Malay fishing village in Southern Thailand*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Helbardt, Sascha. 2011. "Deciphering Southern Thailand's violence: Organization and insurgent practices of BRN-Coordinate." PhD dissertation, University of Passau.

- Islam, Syed Serajul. 1998. "The Islamic Independence Movements in Patani of Thailand and Mindanao of the Philippines." *Asian Survey* 138(5): 441-456.
- Jerryson, Michael K. 2011. *Buddhist Fury: Religion and Violence in Southern Thailand*. New York: Oxford University Press.
- May, Ronald James. 1992. "The Religious Factor in Three Minority Movements: The Moro of The Philippines, the Malays of Thailand, and Indonesia's West Papuans." *Contemporary Southeast Asia* 13(4): 396-414.
- McCargo, Duncan. 2008. *Tearing Apart the Land: Islam and legitimacy in Southern Thailand*. Ithaca NY and London: Cornell University Press.
- McCargo, Duncan. 2009. "The Politics of Buddhist Identity in Thailand's Deep South: The demise of civil religion?." *Journal of Southeast Asian Studies* 40(1) February: 11-32.
- Mudmarn, Saynee.1988. "Language Use and Loyalty among the Muslims Malay of Southern Thailand." PhD dissertation, State University of New York, Buffalo.
- Pitsuwan, Surin. 1982/1985. *Islam and Malay Nationalism: A case study of Malay Muslims of Southern Thailand*. PhD dissertation, Harvard University.
- Prachuabmoh, Chavivan.1980. "The Role of Women in Maintaining Ethnic Identity and Boundaries: A case of Thai Muslims (the Malay-speaking Group) in Southern Thailand." PhD dissertation, University of Hawaii.
- Suria Saniwa bin Wan Mahmood. 1998. "De-radicalization of Minority Dissent: A case study of the Malay-Muslim movement in Southern Thailand, 1980-1994." Master's dissertation, University Sians Malaysia.
- Unno, Anusorn. 2011. "'We Love Mr. King': Exceptional sovereignty, submissive subject, and immediate agency in Islamic Southern Thailand." PhD dissertation, University of Washington.